

Maktskifte till varje pris

| av Peter J Olsson

Efter 30 år av socialdemokratiskt styre blev regeringsskifte ett mål i sig i mitten av 1960-talet. Det var i Skåne och kring SDS-koncernen som tanken om borgerlig samling växte sig starkast.

DET VAR SPÄNT PÅ GIMO HERRGÅRD helgen den 3–5 april 1964. Sveriges konservativa studentförbund SKSF – numera Fria moderata studentförbundet – höll valmöte och långt ifrån alla gillade den föreslagna ordförandekandidaten, redaktör Ola Gummesson från Malmö.

Själv beskriver han det i andra delen av sina memoarer ”Med KvP mot succé”: ”Valet av mig som förbundsordförande för SKSF var självfallet ytterligt kontroversiellt.” Trots att det inte fanns någon motkandidat var debatten hård och ett antal delegater reserverade sig mot valet av Gummesson.

Skälet till ståhejet var att när man valde Gummesson som efterträdare till Bertil Persson, också han från Malmö, innebar det att SKSF inte längre helhjärtat stödde högerpartiet. Tvärtom togs innan valet ett uttalande som innebar att förbundet inför valet stod partipolitiskt neutralt och att förbundets medlemsföreningar kunde agera fritt i valrörelsen.

Gummesson var nyss fyllda 28 år, dubbel barnafar med radhus i Malmö och hade sedan flera år lämnat studierna i Lund för att arbeta på Kvällsposten. I sin memoarbok ger han själv förklaringen till kandidaturen: ”Att jag som ’överårig’ gick in i studentpolitiken hade ett bestämt syfte: därmed stärktes och legitimerades i åtminstone vissa borgerliga kretsar den skånska samlingsrörelsen som stod i begrepp att dra igång sin valrörelse. Medborgerlig Samling kunde i sin agitation hävda att organisationen backades upp av stora föreningar i den tidens politiskt mest alerta studentförbund.”

De föreningar han talar om var de i Lund och Malmö, förbundets till medlemsantal största. Störst om än ej aktivast var föreningen i Malmö med 1200 medlemmar.

Striden på den uppländska bruksorten var alltså en del av uppmarschen för att samla de borgerliga partierna till en gemensam front mot socialdemokraterna. Trettio års s-styre skulle brytas. Det som inte 50-talets ideologiska strid från den så kallade planhushållningsdebat-

ten till ATP-striden hade klarat av skulle nu fixas med borgerlig enighet och amerikanska kampanjmetoder.

I somras gick Ola Gummesson bort endast 64 år gammal. Ändå kunde han se tillbaka på en enastående karriär inom svenskt tidningsliv. Anställd på Kvällsposten som vikarie 1961, redan nästa år fast ledarskribent, politisk redaktör 1964, chefredaktör 1970. 1978 så rekryterad till Svenska Dagbladet som andreredaktör och sedan chefredaktör. Och, som vi ska se, inte bara torped för samlingsrörelsen i SKSF utan en av rörelsens ideologer.

TVÅ VECKOR EFTER GIMOMÖTET konstituerades Medborgerlig samling (MbS) till valorganisation vid ett möte i Lund. Ordförande var högerriksdagsmannen Carl Göran Regnéll, ordförande både i Lunds högerparti och riksdagens bankoutskott. I valkommittén ingick de senare MbS-riksdagsmännen Sten Sjöholm (fp) och Bertil Rubin (c). Samt förstas Olof Wahlgren, ägare till Sydsvenska Dagbladet och den drivande kraften bakom MbS. Att Kvällspostens politiske redaktör, riksdagsmannen för högerpartiet Sixten Palm också var med fullbordade den senare så tydliga kopplingen mellan MbS och Sydsvenskankoncernen.

Till verkställande ledamot utsågs Bo Edvardsson från Konservativa studentföreningen i Lund. Kassör blev Urban Wehtje, VD för Tarkett och tung i det skånska näringslivet.

Ombildandet av Medborgerlig samling till valorganisation var sista steget på en utveckling där ”samlarna” allt mer kom i konflikt med de gamla borgerliga partierna. När tankarna på borgerlig samling några år tidigare tagit form var tanken snarast att förmå de borgerliga partierna att gå fram under gemensam partibeteckning.

Dagens Nyheters ledarskribent Nils-Eric Sandberg var en av samlingsstankens förespråkare, i dag säger han om Medborgerlig samling:

– Det var ett försök att visa att det var möjligt för de tre partierna att agera gemensamt. Vi ville få fart på

debatten och i verkligheten testa väljarnas stöd för samlingstanken.

Enligt Sandberg var den ursprunglige fadern till idén om borgerlig samling Dagens Nyheters Sven Erik Larsson. Ändå är det alldeles tydligt att det utan SDS-koncernen inte hade blivit mycket av saken. Det tämligen unika att två tidningar inte bara tar ställning i ett politiskt val utan till och med är kärnan i en politisk gruppering och dess valrörelse är värt uppmärksamhet. Trettio år före Berlusconi's inhopps i italiensk politik kunde Sverige ha fått ett politiskt parti byggt på en mediekoncern. Om MbS hade slagit igenom på riksplanet.

MEN POLITIK VAR INGET NYTT för Malmö-tidningarna. Koncernen, med morgontidningen Sydsvenskan och kvällstidningen Kvällsposten, var sedan länge djupt involverad i högerpartiet. Tidningens chefredaktör Christer Wahlgren, far till Olof Wahlgren och ägarfamiljens överhuvud, var mellan 1949 och 1957 ordförande i Malmöhögern och ingick därefter fram till brytningen 1964 i Högers partistyrelse. Sixten Palm var som nämnts samtidigt både riksdagsman för Högern och politisk redaktör för Kvällsposten och även SDS-mannen Jean Braconier representerade Högern i riksdagen.

Uppenbarligen var det heller inget konstigt i att Ola Gummesson den 1 juli 1964 efterträdde Palm som Kvällspostens politiske redaktör och alltså kombinerade denna post med ordförandeskapet för en politisk studentorganisation. Eller att han till KvP:s ledarsida rekryterade Matti Häggström, nu chefredaktör för Barometern i Kalmar, som var hans viceordförande i SKSE. Enligt memoarerna kom anställningen på tal under en fest på studentföreningen i Lund och överenskoms dagen efter!

Banden mellan Högern och SDS/KvP var alltså starka. Men redan kring 1960 blev konflikten mellan SDS-tidningarna/Malmöhögern och partiledningen alltmer uppenbar. I Malmö ville man mjuka upp partiets linje, söka sig mot mitten och prioritera samarbetet med folkpartiet och centerpartiet. Inte minst var man kritisk när Högern inte accepterade ATP utan fortsatte att propagera för att systemet skulle rivas upp.

Frågan om borgerligt samarbete var på den tiden ytterst känslig. Partiernas ledare talade bokstavligen knappast med varandra. När Sydsvenskan 1960 föreslog en permanent förhandlingsdelegation mellan de tre borgerliga partierna var

Medborgerlig samling leddes från SDS/KvP-koncernens högkvarter.

det näst intill ett sensationellt budskap. Och ett budskap som väckte mycket ont blod, inte minst i Högers ledning.

DENNA MARKANT "LJUSBLÅ" INSTÄLLNING i Malmö måste nog ses mot bakgrund i stadens politiska liv. I Sverige regerade socialdemokraterna under ett 50-tal av ekonomisk framgång och sociala reformer. Klart att det var lätt att behålla makten och vinna väljarnas förnyade förtroende när dessa fick det bättre och bättre år från år. I Malmö var det kanske ännu tydligare.

Socialdemokraterna hade haft massiv majoritet i industri- och arbetarstaden sedan den allmänna rösträttens genomförande. Men man hade trots detta byggt upp ett omfattande samarbete med den borgerliga oppositionen, med Högern som klart största parti. Många av de viktiga satsningarna, som byggandet av stadsteatern 1944 hade beslutats i samförstånd över blockgränsen.

Visst hade socialdemokraterna ibland gjort vissa utsvävningar. De så kallade stadssocialisterna hade fått igenom vissa förslag, mest utmanande kanske skapandet av det kommunala bostadsföretaget MKB 1945. Men i stort sett hade de makt-havande socialdemokraterna byggt ett idealsamhälle inom rörelsen: En socialdemokrat var med i facket, arbetarkommunen, konsumentföreningen och hyresgästföreningen, man sparade till en HSB-lägenhet, läste Arbetet och roade sig i Folket park.

MEN STADEN OCH DEN OFFENTLIGA SEKTORN ägnade sig i stort åt verkliga gemensamma angelägenheter, och till det fanns det gott om skattepengar. 1958 fick Malmö stadsbibliotek pris som Europas bästa samtidigt som kommunalskatten var lägst av alla Sveriges städer, inklusive många borgerligt styrda.

Olof Wahlgren har, framförallt senare, förklarat MbS i ideologiska termer. Han menade att en "socialliberalism enligt Roosevelts, Keynes och sedermera Kennedybrödernas allmänna riktlinjer" måste ersätta "laissez-faire-konservatismen, anti-bidragstänkandet" och "de manchesterliberala förhoppningarna". Skulle socialdemokraternas maktinnehav kunna brytas var det genom en "aktiv progressiv socialliberalism".

Uppenbart ingick tankar som dessa i grunderna till idén om borgerlig samling. Ännu hade man inte sett alla nackdelar med "bidragstänkandet" och den stora staten. Ännu hade skatterna inte skenat mot höjden som tio år senare.

Ändå får man säga att Olof Wahlgren idealiserar och intellektualiserar basen för "samladet". Den tydligaste drivkraften är ändå strävan efter maktskifte, efter växling vid makten. Med ett kort avbrott sommaren 1936 hade socialdemokraterna haft statsministerposten sedan 1932. Och redan 1963-64 hade idén om maktskiftet en sprängkraft som skulle växa till det slutligen förverkligades hela tolv år senare.

Därför är möjligen Ola Gummesson snarare än Olof Wahlgren en tydlig representant för tanken om borgerlig samling. I själva verket föregrep han faktiskt Sydsvenskan i en del avseenden. Redan i september 1960 skrev han en debattartikel med rubriken "En samlad opposition" där han propagerade för ett borgerligt samlingsparti med en helt ny partiordförande. Ett tvåpartisystem var enda chansen att skapa riktiga alternativ och ge väljarna möjlighet att välja. Artikeln kommenterades flitigt. Bland annat av Sydsvenskans ledarsida som då inte helt omfamnade tanken: "Dagens Nyheters lördagsnummer innehöll en artikel av den lundensiske akademikern Ola Gummesson där han går så långt som att plädера för ett borgerligt samlingsparti, men att tiden inte är mogen för så radikala åtgärder har framgått av den förda pressdebatten."

Den linjen fortsatte han att driva både som politisk redaktör för Kvällsposten och som ledare för det studentförbund, som annars åtminstone ansågs vara Högers. Trots att MbS inte ställde upp i hela landet förklarade han i SKSF:s interna förbundsnytt att ett samlingsparti var "den enda tänkbara lösningen på oppositionens dilemma". Tydligt är att reservanterna mot Gummesson fick rätt i sina farhågor, något som emellertid inte tycks ha hindrat ett gott samarbete. Flera av de som reserverade sig ingick i studentförbundets ledning. Förmodligen är det ytterligare ett exempel på Gummessons omtalade mjuka sätt och förmåga att leda och samarbeta.

UPPENBARLIGEN FORTSATTE HANS PÅVERKAN även när han efter ett år som ordförande tackade för sig. 1968 utgav Konservativa studentförbundet en debattskrift om den borgerliga oppositionens möjligheter med Ola Gummesson, Per-Magnus Emilsson och Rolf Englund som författare, och året därpå en av Gummesson ensam under titeln "Oppositionen ett samhällsproblem".

I MbS-kampanjen medverkade han givetvis flitigt, inte bara på Kvällspostens ledarsida. Den politiske redaktören kunde också själv skriva nyhetsartiklar i en valrö-

Det som inte 50-talets ideologiska strid från den så kallade planhushållningsdebatten till ATP-striden hade klarat av skulle nu fixas med borgerlig enighet och amerikanska kampanjmetoder.

relsebevakning som gränsade till propaganda. Han talade på valmöten och skrev i MbS valtidningar.

I synnerhet stod han som författare till två centrala artiklar i MbS grupporsband till hushållen i fyrstads-kretsen. Den första var en definition av Medborgerlig samling. MbS var inget nytt parti utan en valorganisation som genom sitt exempel skulle propagera för "nödvändigheten av en samverkan inom oppositionen". De tre toppkandidaterna kom från de tre partierna och personifierade därför den skånska samlingstanken:

"En kraftfull uppslutning kring dem och samlingslistan vid höstens val kan betyda det definitiva genombrottet för samlingstanken även på riksplånet – och därmed för den nödvändiga förnyelsen av svensk politik."

Behovet av maktskifte lyftes fram i den andra artikeln "Enpartiväldet måste brytas". Ola Gummesson konstaterade att ett sådant höll på att växa fram. "hela förvaltningen politiserar successivt. Medlemskap i det regerande partiet blir ett medel att göra karriär och att nå höga befattningar. En ny överklass skapas – en herreklass med partiboken som främsta merit."

Vidare heter det: "Alla viktiga initiativ utgår från de styrande. Alla förslag från oppositionens sida avvisas – oavsett om de är sakligt sett starkare än regeringens. Regeringens politik blir den riktiga, den samhällsnyttiga." Och detta är inte lyckligt, det kontinuerliga maktinnehavet och enpartiväldet måste brytas. "Vi måste få en fungerande opposition som kan åstadkomma regeringsväxling."

SÅ FORMULERARDE OLA GUMMESSON KÄRNAN i samlingstanken. Maktväxling hade ett värde i sig. I grunden finns också tanken att skillnaden mellan socialdemokraterna och den borgerliga oppositionen inte är större än att det handlar om vem som har de "sakligt sett" starkaste förslagen. Detta är före vänstervågens ideologisering av samhällsdebatten och före Olof Palmes skattehöjningar.

Medborgerlig samling lyckades i Skåne. 65.000 röster och tre riksdagsmandat var en framgång. Men inte en tillräcklig framgång för att den skulle följas efter på riksplånet. Gummesson skriver i sina memoarer att han och många andra nog hade hoppats på ett mandat till, då hade framgången blivit "ännu mer triumfartad och kritikerna ännu mer avlånga i ansiktet". Han konkluderar också: "Enligt min mening kom den också att med lite fördröjning bidra till ett förbättrat samarbetsklimat."

Paradoxalt nog är det enligt Gummesson bland annat Gösta Bohman som utgjorde skillnaden. Gösta Bohman var personifikationen av det mörkblå. Han stod för kon-

servatismen och för att Högern och sedermera moderaterna skulle hålla fast vid sina idéer.

Därmed var han motsatsen till MbS. Snarare än att prioritera maktskiftet och dra sig mot mitten för att åstadkomma detta så levda han enligt principen att det viktigaste var att vinna debatten. Då fick man nog makten också. Därför tvekade han inte att lämna två borgerliga regeringar, något som märkligt nog inte ledde till ökenvandring utan allt högre moderata opinionstal. I ord har han också ingen fördragsamhet med MbS, i "Så var det" skriver Bohman om Olof Wahlgren:

"Jag är av den bestämda övertygelsen, att 1960-talet ingalunda skulle ha blivit ett så dystert politiskt decennium, om den unge entusiastiske och med gott uppsåt arbetande blivande chefredaktören för Sydsvenska Dagbladet ägnat sig åt andra uppgifter än att engagera sin tidning i rent partipolitisk verksamhet. Han och MbS-folket ersatte sakpolitik med politiska etiketter. Taktik blev viktigare än saklighet. Samling blev självändamål. Socialdemokratin vann."

Ola Gummesson polemiserar mot detta. Han skriver i "Med KvP mot succé" att han har svårt att förstå att Bohman kan tro att de borgerliga skulle tagit makten tidigare om inte Medborgerlig samling funnits. Tvärtom menar Gummesson att såväl Högern/moderaterna som de andra partierna tog större intryck än vad de erkänner.

"Det dröjde, till exempel, inte länge förrän högerpartiet bytte namn och införde – vad, om inte just begreppet samling, i den nya partibeteckningen – 'moderata samlingspartiet'."

HAN MENAR OCKSÅ ATT TILL OCH MED Bohman tog stor lärdom av samlingsrörelsen och att det Bohman visade "sann MbS-anda" när han slutade det gamla käbblat med de borgerliga partierna och inriktade sig på konsekvent kritik av socialdemokraterna. Som bevis citerar han vad Bohman skrev i ett internt brev 1976, när centrens opinionssiffror sviktade:

"Vi har all anledning att hjälpa honom [Torbjörn Fäldin] genom att avstå från onödig kritik och icke hacka på centrens partiledning. Vi bör i riksdagsutskottet försöka finna lösningar med centern, och när så är förnuftigt stödja rimliga centerförslag. Om den moderata pressen ägnar mindre utrymme åt kritik av centern, skulle jag inte tycka att pressen har missförstått sin uppgift."

Och inte för inte publicerade Gösta Bohman de citerade raderna i en bok med titeln "Maktskifte".

Peter J Olsson (peter.j.olsson@kvp.se) är politisk redaktör på Kvällsposten.

Taktik blev viktigare än saklighet. Samling blev självändamål. Socialdemokratin vann."